

SINIMUSTVALGE LIPU SÜND

Sissejuhatus

Vene keisririigi koosseisus olnud eestlaste olukord hakkas 19. sajandi teisel poolel paranema. Talupoegade liikumisvabadus suurenes, mõisamajapidamised läksid teorendilt üle raharendile ja palgatööle, talurahvale anti õigus moodustada omavalitsuskogud, mille vahendusel võis rahvas osaleda senisest enam kohalikus majandus- ja ühiskonnaelus. 1860. aastail said talupojad õiguse talusid päriseks osta. Esile hakkas kerkima eesti haritlaskond, kes nägi oma ülesandena nõuda rahvale laiemaid õigusi, arendada emakeelset haridust ning rõhutada rahvuslikku identiteeti ja kultuuri. Loodi arvukalt seltse, laulukoores, orkestreid, koguti raha kõrgema rahvakooli, Aleksandrikooli rajamiseks, korraldati hulgaliselt kultuuriüritusi. Rahvusliku ärkamise suursündmus oli 1869. aastal Tartus peetud esimene üldlaulupidu.

Keiser Aleksander III valitsusaeg töötas aga muudatusi. Uus keiser jättis kinnitamata senised baltisakslaste eesõigused Balti kubermangudes, vene suurrahvusluse kiiluvees alustati venestamispoliitika elluviimist. Kooliharidus viidi üle vene keelele, millest sai ametlik asjaajamiskeel. Tugevnesid nii tsensuur ajakirjanduses kui ka järelevalve organisatsioonide üle, mõned seltsid suleti. Asuti soodustama õigeusku pöördumist, mida hulk eestlasi ka tegi, lootus saada maad. Venestamiskatsetest hoolimata tugevnes eesti rahvuslik liikumine, lootus riigi toetusele oli aga kadunud. Tööstuskeskustes hakkas pead tõstma töölisliikumine, ühiskonnas levinud liberaalsete ja sotsialistlike ideede najal tekkisid eeldused nii poliitilise tegevuse alustamiseks kui ka radikalismiks.

20. sajandi alguseks olid keisririigi sisemised vastuolud jõudnud murdepunktini. 1905. aastal toimunud meelevalladused ja protestid sundisid keiser Nikolai II lubama rahvale nii esindajatekoda kui ka laiemaid kodanikuõigusi. Peatselt hakati aga uusi vabadusi tagasi võtma ning Baltikumi tabas uus venestamislaine. 1914. aastal astus Venemaa I maailmasõtta, kuid loodetud edu asendus peatselt lüüasaamiste ja rahulolematusega. 1917. aasta algul kulmineerusid need Veebruarirevolutsiooniga, mille raames Nikolai II loobus troonist ning ametisse astus Ajutine Valitsus. Valitsevad tingimused mõjusid soodsalt eestlaste taotlustele: revolutsiooni järel õnnestus moodustada autonoomne Eestimaa kubermang, tuhandete Vene sõjaväes teenivate eestlaste najal oli võimalik hakata moodustama rahvusväeosasid. Kommunistlik revolutsioon ja Saksa vägede pealetung andsid lõpuks võimaluse iseseisva Eesti Vabariigi väljakuulutamiseks.

Värvide valimine ja esimese lipu õnnistamine

19. sajandi teisel poolel olid saksakeelses ülikoolilinnas Tartus eesti rahvusest üliõpilased, kes otsustasid esimese üldlaulupeo järellainetuses oma juurte hoidmiseks koonduda. 1870. aasta 26. märtsil (vkj) algasid Kalevipoja-õhtud, koosviibimised, kus Jakob Hurda seletuste valgel loeti eesti rahvuseepost. 1881. aastaks oli Kalevipoja-õhtutel osalenuist kujunenud kindlate põhimõtete ja sisemise korraga selts. Sama aasta 23. mail peetud erakorralisel koosolekul otsustati ühehäälselt asutada saksa soost üliõpilaste eeskujul korporatsioon, kindla korra ja reeglistikuga üliõpilasorganisatsioon. Avakoosolek toimus 17. septembril 1881, organisatsiooni nimeks valiti Vironia ning värvideks sinine, must ja valge. Värvide valijatele võis eeskujuna, mõtteid ja inspiratsiooni anda Jaan Bergmanni samal aastal ilmunud luuletus „Eesti lipp“, milles nähti Eesti lipuna sinimustrohelist trikoloori.

4. novembril esitasid Vironia liikmed korporatsioonide esinduskogule Chargierten Conventile (Ch!C!) kirja, milles taotlesid korporatsioonile, selle värvidele ja vapile kinnitust. Ch!C! liikmed keeldusid aga Vironiat kinnitamast. Protesti märgina sõitis Vironia liige Aleksander Mõtus, sinimustvalge värvitekkel peas, koos oma vennaga läbi Tartu kesklinna ja rikkus sellega korporatsioonide korda, kuna kinnitamata organisatsiooni värvides ei tohtinud avalikult välja tulla. Mõtus sattus baltisaksa korporantidega rüselusse ning saadeti vahejuhtumi tõttu üliõpilaskohtu otsusel aastaks Tartust välja. Sellega oli sinimustvalgele korraldatud esimesed „ristsed“. 4. veebruaril 1883 kinnitas rektor Eduard Georg von Wahl Eesti Üliõpilaste Seltsi (EÜS) kui teadusliku seltsi, mis võttis üle Vironia vapi ja sinimustvalge värvikombinatsiooni. Aasta hiljem, 4. juunil (ukj) 1884 pühitseti Otepääl EÜS-i sinimustvalge lipp – sedagi salaja –, kuid värvide avalikkuse ette tulemiseni jäi veel pikki aastaid.

*Väljavõte osakond **Vironia** esimese koosoleku protokollist 17. septembrist 1881:*

XVI. Der Name der Corp bleibt Vironia, die Farben sind vorläufig als blau, schwarz, weiß festgestellt.

XVII. Bei der Mütze bleibt die Reihenfolge der Farben blau oben, dann schwarz, weiß; beim Bande kommt das Weiß in die Mitte.

(XVI. Korporatsiooni nimeks jääb Vironia, värvideks on esialgu kinnitatud sinine, must, valge.

XVII. Teklil on värvide järjekord sinine üleval, siis must, valge; lindil tuleb valge keskele.)

[EAA.1767.1.18, lk 2]

♦ ♦ ♦

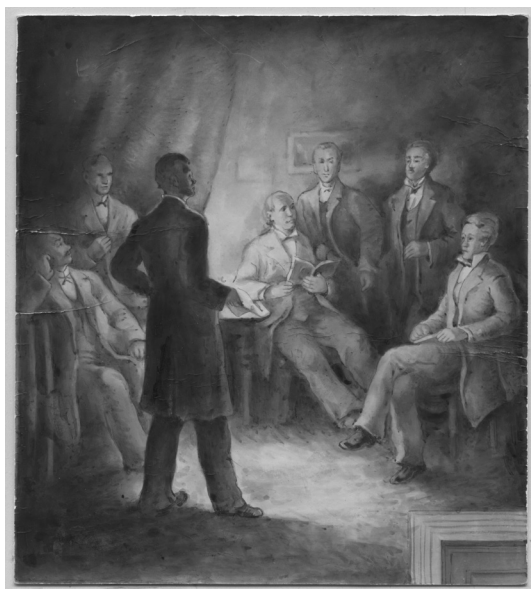
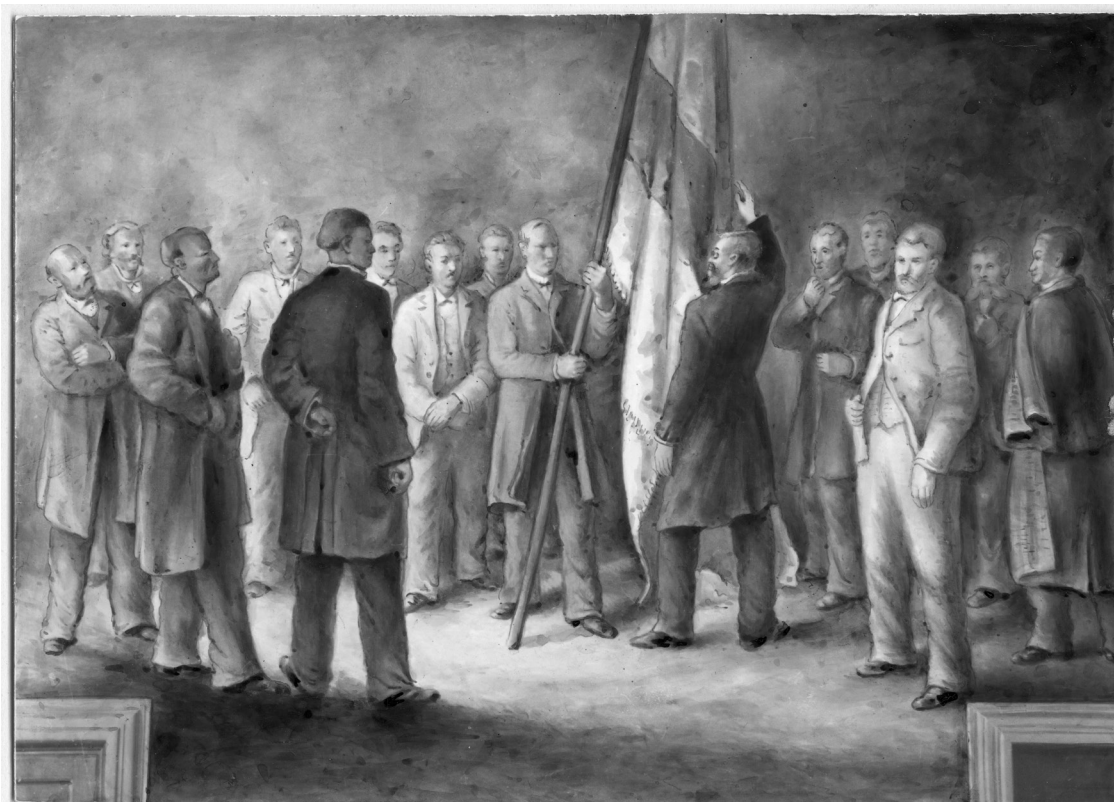
*Osakond Vironia asutaja, kirikuõpetaja **Aleksander Mohrfeldt** (1857–1938) on värvide valimist meenutanud nõnda:*

Värvid pidid:

- 1) kajastama meie rahva iseloomu ja aateid,
- 2) mõjustatud olema meie rahvariietuse värvidest,
- 3) peegeldama kodumaa ilmastikku ja loodust selle talvise valge lumekattega ja suvise sinise taevavõlviga, sünge sügisega ja rõõmul sätendava kevadega,
- 4) omavahel kooskõlas olema.

Nõuded olid suured. Arutasime küsimust palju ja mitmekülgselt – arvestades nii tegeliku elu tarbeid kui ka ilunõudeid. Värvid pidid meile tuletama meelde, kes oleme, kuhu kaldume ja püüame – sama pidid teisedki tulevikus teadma: oleme eestlased, tahame eestlasteks jääda, selleks on meil õigustus ja kohustus; tahame jääda oma rahva ridadesse häil ja kurjel päevil, tahame oma teadmisi ja jõudu tööle rakendada oma rahva huvides – tõusuks mudast mättale, pääsemiseks pimedast valgusesse. Pika kaalumise järele jäime sinine-must-valge värvikolmiku juurde peatuma.

[Mohrfeldt 1934]

Aleksander Vardi kolmeosaline panoomaal „Kalevipoja õhtud“ (vasakul) – „Lipu õnnistamine“ (ülal) – „Vabadussõtta minek“ (paremal) [Eesti Kunstimuuseum]

*EÜS-i asutajaliikme ja auvilistlase **Heinrich Rosenthali** (1846–1916) põhjendus värvide valimisele:*

Lindi ja mütsi tarvis lepiti kokku värvid sinine, must ning valge. Need ei ole juhuslikult välja mõeldud, vaid neil on sügavam põhjendus. Sugulus- ja naaberrahvas soomlased olid Topeliuse nägemust järgides oma rahvusvärvideks ülendanud taeva ja lumega kaetud põhjamaise maa värvid, sinise ning valge. Need pidid olema ka eestlaste embleemiks. Et aga viimased olid teinud läbi pärisorjuse pika leinaaja, mida Soomes polnud, pidi must selle perioodi sümbolina lisatama kahe Soome värvi vahele. Selline mõttekäik oli värvide kokkuseadmisel määrav. Tänapäeval peetakse neid värve eesti rahvusvärvideks.

[Rosenthal 1912]

♦ ♦ ♦

*EÜS-i auvilistlane, usuteadlane ja Seltsi ajaloo uurija **Johan Kõpp** (1874–1970) kirjeldab värvide valimisega seoses teist võimalikku kombinatsiooni:*

Tõepoolest tõendab prof. M. J. Eisen, et kaalumisel olnud ka teine värvide kombinatsioon: sinine-must-roheline. Teised asutajad ei saa aga seda omalt poolt kinnitada. Et aga sinine-must-roheline Eesti rahvuslikkude värvidenäide tol ajal ometi kõne all olnud – kas vähemas või suuremas ringis, ei ole kindel – näitavad „lipulaulud“, mis samal ajal avaldatud ja kus Eesti rahvuslikkude värvidenäide esitatakse just neid värve ja seletatakse nende tähendust.

[Kõpp 1925]

Heinrich Rosenthal [Filmiarhiiv]

*Osakond **Vironia** kiri Chargierten Conventile 4. novembrist 1881:*

An den Ch!C!

Sich stützend auf die Bestimmungen des allgemeinen Burschencomments §14 und §15 betreffend die Constituirung einer Corporation, Bestätigung derselben von Seiten des Ch!C!, Annahme des Namens, der Farben und des Wappens, zeigen Endes unterzeichnete hiermit an, dass sie unter dem Namen „Vironia“ mit den Farben „dunkelblau, schwarz, weiss“ als Verbindung in die Oeffentlichkeit zu treten gedenken, indem sie allen einer Corporation auferlegten Bedingungen und Verpflichtungen sich zu unterziehen gewillt sind und nach erfolgter Bestätigung von Seiten des Ch!C! alle im Comment einer Corporation gewährten Rechte beanspruchen.

(Chargiertenconvent'ile

Tuginedes üleüldise buršikommaani §14 ja §15, mis puudutavad korporatsiooni põhikirja, selle kinnitamist Ch!C! poolt ja nime, värvide ning vapi heakskiitmist, teatavad allakirjutanud, et nad nime „Vironia“ ja värvide „tumesinine, must, valge“ all avalikkuse ette astuda tahavad, soovivad alluda kõigile korporatsioonile kehtestatud tingimustele ja kohustustele ning nõuavad endale pärast Ch!C! poolt kinnitamist kõiki kommaani alusel korporatsioonile ettenähtud õigusi.)

[EAA.2090.1.120, lk 170]

Eesti Üliõpilaste Seltsi värvivara [Märt Kose, erakogu]